

**Rozhovor Aleše Palána
s Miloslavem Nevrlým**

Náčelník

KAZDA

Náčelník

**Rozhovor Aleše Palána
s Miloslavem Nevrlým**

KAZDA

Fotografie na obálce (soukromý archiv M. N.):
Miloslav Nevrlý na vrcholu hory Peleaga, nejvyšší v pohoří Retezat;
červenec 1976.

© Nakladatelství KAZDA, s. r. o., 2023

© Aleš Palán, 2023

© Miloslav Nevrlý, 2023

ÚVOD

Přece to nevyhodíme

Ten drobný příběh na jedné z následujících stran zmiňuje i Míla Nevrlý, ale já neodolám, abych mu ho nevyfoukl a nepověděl vám ho jako první. Je to příběh o tom, že kniha může, alespoň ve výjimečné situaci, vládnout zásadní mocí, takovou, která dokáže člověku doslova proměnit život – pokud si ho tedy dotyčný změnit nechá.

Právě takovou knihu už nějakou dobu chystám – nikoliv ovšem tak mocnou, ale zkrátka knihu o tom, jak taková změna probíhá. Někdo se pod dojmem četby přestěhuje do hor na Šumavu, jiný jen do sousedního města, další upraví něco ve svém vztahu, některý dokonce sám v sobě. Znímám takové burcující příběhy a rozhodl jsem se jejich aktéry vyzpovídat.

Aby bylo těch příběhů ještě víc, optal jsem se na Facebooku: „Nemáte i vy nějakou knihu, která vám změnila život?“ Odpověděly skoro tři stovky čtenářů, někteří se svěřili se zásadní životní proměnou, jiní jmenovali pouze svůj nejoblíbenější titul. Pár těch příběhů zařadím i do chystané knihy.

Jak jsem se těmi odpověďmi probíral, napadlo mě setřídít je. Kterou knihu lidé jmenovali nejčastěji? Většina titulů dostala jen jeden „hlas“, šestkrát či sedmkrát byla jmenována *Bible*, *Na cestě*, nějaký ten Foglar a ještě cosi. I když nešlo o anketu a už vůbec ne o soutěž, stejně se zrodil vítěz. Zhruba dvanáct lidí jmenovalo *Karpatské hry*. Nerozsáhlé dílo Miloslava Nevrlého alespoň podle mého facebookového vyptávání změnilo život největšímu počtu čtenářů. Neexistuje větší

ocenění. Co víc si může autor přát? (Dvakrát byla mimochodem jmenována také *Kniha o Jizerských horách*.)

Měl jsem z toho vrchovatou radost. Dotyční totiž vůbec nevěděli, že s Mílou už nějakou dobu chystám vlastní knihu. Nemám ambici, že by změnila životy, ale za zásadní ji pokládám, alespoň pro sebe.

Udělat s Náčelníkem – jak zní jeho skautská přezdívka – knihu rozhovorů jsem snil řadu let. Odhodlal jsem se někdy před pěti šesti roky – a byl jsem laskavě přijat, a co se mého záměru týká, neméně laskavě odmítnut. Tak jako všichni skromní lidé, měl Míla pocit, že všechno už řekl, konkrétně napsal ve svých předchozích titulech. A co nenapsal, nestojí prý moc za řeč. Chápal jsem ho, ale nesmířil se s tím.

Mým prvním úspěšným pokusem byl náš rozhovor pro *Katolický týdeník* – k němu Míla svolil možná proto, že jsem se ho ptal na něco, o čem dosud napřímo nehovořil, tedy na jeho víru. Své otázky jsem formuloval písemně a on stejnou formou odpovídal, jeho precizní práci se slovem a potřebě věci rozvažovat to tak vyhovuje. Na stránku novin se nevešlo všechno, co Míla napsal, tudíž mi něco i zbylo – že by do zásoby?

Dal jsem si pauzu a pak se znovu vytasil se svou chutí udělat celou knihu. Míla mě vzal na svou domovskou Jizerku a já zapnul diktafon. Na horské boudě i venku na procházce, na které jsme ochutnali krajinu, jsem nahrával jeho skvělé vyprávění, ale cestu ke knize to ani tentokrát neotevřelo.

K tomu došlo až do třetice, když mi Míla kývl na rozhovor pro *Aktuálně.cz*. Opět jsem napsal své otázky a poslal mu je e-mailem. A Míla začal odpovídat – hluboce, vroucně, vtipně, a hlavně rozsáhle. I když rozsah textu v internetovém periodiku není striktně omezen, jako je tomu v tištěném médiu, záhy mi bylo jasné, že Mílovy odpovědi jsou delší, než kolik toho čtenář denního zpravodajství učte.

Měl jsem dvě možnosti – Mílu zarazit a z rozhovoru opět k publikování vybrat jen jeho část, nebo držet jazyk za zuby a nechat ho pracovat. Kulišácky jsem zvolil druhou možnost a navíc doplnil další otázky. Míla na ně poctivě odpovídal, a když už toho byla pěkná

porce, šel jsem konečně s pravdou ven: na rozhovor do médií je to příliš dlouhé, kdežto na knihu moc stručné. Co tedy s tím? Přece to nevyhodíme. Mohli bychom to ale vzít jako základ zamýšleného knižního rozhovoru a titul – o který jsem tolik stál a Mílovi se do něj tolik nechtělo – by nakonec přece jen mohl vzniknout. Jak vidíte, vznikl.

Okolnosti vzniku knihy, kterou držíte v rukou, takto obsáhle rozepisuji proto, abych dokumentoval, že Mílovi se do ničeho podobného rozhodně nechtělo, roky vzdoroval, a mám-li na vzniklém díle nějakou zásluhu, nacházím ji zejména ve své vytrvalosti, lépe řečeno v tom, jak dlouho jsem ho vydržel otravovat.

Při práci na knize jsme mohli vzít v potaz i oba naše předchozí rozhovory – z nichž jen jeden byl publikován – i to, co se do něj kdysi nevešlo. Sáhl jsem také po starých nahrávkách z Jizerky, ty pořízené přímo na chatě mi sloužily jako podklady pro další dotazy, těm nahraným venku nebylo rozumět, jak silně tenkrát foukal vítr. Zkrátka hory...

Míla i tentokrát své odpovědi psal, já je následně drobně (velmi drobně) editoval a přehazoval, abych dialogu vtiskl celkovou strukturu. Ve svých odpovědích se Míla chvílemi opírá i o své dříve vydané knihy a jiné, již tiskem publikované texty, jejich milovníci tedy mohou *Náčelníka* brát také jako připomínku svých oblíbených titulů. O mnoha věcech přesto hovoříme poprvé nebo se na ně alespoň díváme z jiného úhlu. Také fotografie z rodinného archivu, které na stránkách knihy zveřejňujeme, jsme vybírali s ohledem na to, aby byly pro čtenáře pokud možno nové.

Za vklad, který přispěl ke zdaru naší knihy, bych rád poděkoval Ireně Nevrlé, Tereze Filinové, Martinu Fryčovi, Josefu Grešovi, Libuši Jarcovjákové, Václavu Kazdovi, Karlu Novotnému a všem těm osamělým večerům v horách, které formovaly jedinečnou osobnost Miloslava Nevrlého.

Aleš Palán

Do osamělých hor za zážitky jezdil Miloslav Nevrlý od mládí. Cesta autostopem z Čech do Podbielu na horní Oravě trvala Mílovi a Jiřímu Gaislerovi skoro tři dny. Na snímku sedí na bednách, které poslali do Podbielu vlakem a čekají, až dojedou i Štěpán Šír a František Soukup. V bednách je jídlo na několik týdnů osamělého táboření v Horní Látané dolině v Roháčích. Za skoro čtyři týdny opuštěnou dolinou nikdo neprošel, jen bača Ján Húja se jednou přišel podívat na svoji kolibu. Chladné léto roku 1953.

1.

Zítřka mne bolely nohy

Když ti bylo osm, začal sis psát deník. Co v něm bylo? Považoval jsi události svých dnů za natolik podstatné, že sis je chtěl připomínat i později?

Bylo mně sedm a čtvrt a chodil jsem do první třídy chlapecké obecné školy. Byl začátek roku 1941. Deníky mám schované, a tak vím, že první zápis, psaný ještě tiskacími písmeny, je hned z 1. ledna. Novoroční zápis zněl: „S TATÍNKEM NA SÁŇKÁCH, JARMILKA NÁM NAMRZLA. A TATÍNEK NAŠEL DESETIKORUNU.“ Jarmilka je moje o čtyři roky mladší sestra, dosud je živa a zdráva, bezpochyby tedy po návratu domů zase rozmrzla. Co se stalo s desetikorunou, nevím.

První deníky byly samozřejmě „dětské“, snad sedmdesátkrát se v úterý a v pátek stereotypně opakovalo: „Dnes jsem byl v houslích a dostal 1.“ Pečlivě byla vyjmenována všechna školní volna (spála, uhelné prázdniny, obrna, záškrt), vycházky s tatínkem po Praze, příjezdy a odjezdy příbuzných. Také všechny dárky k Vánocům, narozeninám i k Mikuláši. O válce ani slovo. A když, tak úplně civilně. Třeba Popeleční středa, 14. února 1945, Spojenci toho dne bombardovali Prahu. Sanitka mě odvážela do nemocnice, zrovna když na Vinohrady padaly bomby, domy se hroutily a maminka plakala. Do deníku jsem si zapsal: „Dnes jsem jel do Vinohradské nemocnice, protože mám zánět slepého střeva. Byl na Prahu také nálet, při němž bylo zbořeno mnoho domů.“ Zdaleka jsem si nezapisoval každý den,

mnoho dnů zůstalo nepopsaných a propadly se tak do hlubin času, do věčného zapomnění.

Vše sis stihl zapsat hned ten den?

Některé události jsem zvěčňoval asi až dodatečně. Soudím tak podle zápisu z neděle 17. června 1945: „Dnes jsem byl se skauty na výletě. Hráli jsme na pašeráky a plíženou. V 6 hodin jsem přišel utahaný domů. Zítra mne bolely celý den nohy.“ A tím končím s citacemi, nemělo by to konce.

„Chlapecké“ deníky byly již obsáhlejší, rok 1947 byl místy i rozvernější a jednomu dni bylo věnováno třeba i několik stránek. Bezpochyby také proto, že toho roku jsem psal do běžného sešitu s volnými listy, ve kterém nebyl prostor pro určitý den již přesně vymezen, jako tomu bylo u předchozích tištěných diářů. V roce 1947 jsem se tedy mohl rozepsat. Léta 1948 až 1953 byla naopak obdobím tuhých věcných zápisů na jednadvaceti úzkých rádcích diáře pro každý den – ať už byl ten den krátký nebo dlouhý, chmurný nebo jasný. Nezbyvalo místo pro jakékoli duchovno, dojem, názor. Jen popis jídla (tříkrát denně), školního vyučování, výše útraty za cokoli, většinou za dopravu, uvedeny jsou i odjezdy a příjezdy vlaků při výletech. Neveselé, ale prospěšné čtení třeba pro toho, kdo by chtěl vědět, jak se v letech – tehdy ještě vražedného – komunismu stravovala pražská středostavovská rodina.

Skutečně žádný politický postřeh?

Občas přece jen cosi osobního, většinou nadávky na komunisty, které jsem nenáviděl, protože mně svým „Vítězným únorem“ znemožnili, abych v létě 1948 odjel na celé prázdniny do Norska do srubu tamního otcova obchodního přítele lovit z motorového člunu ve fjordu tresky. Nedostal jsem výjezdní povolení a také otce zanedlouho místa exportního ředitele velkých keramických závodů zbavili.

Pak tu mám tři tlusté notesy, do kterých si odjakživa zapisuji svoje cesty po Československu i cizině, zpravidla jen ty vícedenní a zdaleka

ne všechny; jsou psány také suše, bez jakékoli dojmologie, ale už se to nechá číst. Občas jsou do nich vlepeny trávy, známky, obrázky. Nicméně ani v těchto denících není nic ryze osobního, tajného, nebo dokonce choulostivého. A ani v nejmenším to nejsou literární skvosty. Téměř smrtelnou ránu dostaly tyto deníky 6. srpna 1957, kdy přítel Jiří zapomněl první z nich i se svou taškou na lavičce v polském přímořském městě Gdyně. Byli jsme tam tehdy – tři fakultní spolužáci – tajně, načerno (na lewo, jak říkali Poláci, kteří nám při tom pomáhali) poprvé v životě u moře; cestovní pasy tehdy obyčejní lidé neměli. Ačkoliv jsem se po několika minutách k lavičce vrátil, taška tam již nebyla. Byl jsem zdrcen, rozhodnut již v denících nepokračovat. Pak mně to přece jen nedalo, koupil jsem nový notes a po paměti do něj přepsal – v největší stručnosti – všechny cesty ze ztraceného deníku, na které jsem si vzpomněl. A pokračoval jsem v psaní dál.

Což mě těší, máme tedy možnost se o tvé záznamy tu a tam opřít.

A to ještě není zápisům konec! Všechny moje vícedenní cesty z oněch tří notesů mám navíc drobným písmem zachyceny (a rozděleny na horské + mimohorské a s pouhým uvedením místa, data a osob) i na samostatných papírech. Oboustranně. Těch stran je 68 + 40.

Od roku 2001 si píšu několikavětý každodenní zápis do titěrných diářů, které jsou k dostání v každém papírnickví. Soboty a neděle v nich mají dokonce jen poloviční prostor. Je to úplně zbytečná činnost, omezuje se na několik marných, stále stejných údajů. Pro některé činnosti mám dokonce jen pouhé zkratky. Nemám ale sílu toho nechat. Hmyzí pudová činnost. Kdybych měl kotelnu, tyhle diáře bych jednoho večera spálil a byl by pokoj.

Jsem potěšen podruhé, tentokrát díky absenci kotelny.

Na úplný závěr této pro čtenáře bezpochyby nezáživné pasáže ještě něco. V prvních dětských záznamech z let 1941 až 1944 jsou

nejzajímavější moje přípisy na předešlých, vnitřních stranách desek deníků. Postupně jsem tam psal seznamy zvířat (je uvedeno, mají-li rohy nebo parohy, šelmy byly zvlášť), spisovatelů, stromů, významných Čechů, ryb, hudebních skladatelů, ptáků, mých knih. Z nich je na prvním místě uveden *Ferda Mravenec* a na druhém *Hoši od Bobří řeky*. Zdá se tedy, že úpornou systematickostí, snahou po úplnosti a touhou mít sepsáno úplně všechno, jsem – často ke své škodě – trpěl již od mládí.

Zbývá už jen jediná otázka: Co se všemi těmi zápisy v devětaosmdesáti letech udělat? Spálit? Vyhodit? Věnovat? Komu? Proč?

Poprosím tě přece jen ještě o jeden citát z deníku: Jakými slovy sis zaznamenal, že spolu vedeme tento dialog? Pokud to vůbec stálo za zmínku.

Vzhledem k tomu, co jsem napsal o svých denících psaných od roku 2001, jsi dopadl ještě dobře. Jeden z denních zápisů: „Do 23.30 psal Aleše Palána.“ Je to hodně, nebo málo?

Nahlížíš někdy do svých starých deníkových záznamů? Listuješ jimi a vracíš se do těch let?

Pokud se k nim vůbec vracím, tak pouze z praktických důvodů, abych zjistil nějakou konkrétní událost či zapomenuté datum. Tedy žádné lkání či nytí po mládí, které prchlo. Když jsem psal texty ke knize *Jizerské hory na starých diapozitivech*, prolistoval jsem deníky z let 1960–1962, tedy roky, ze kterých snímky pocházely, abych se vyzvěděl nějaké podrobnosti, data a tak. Stejně tomu bylo při psaní mé poslední knížky *Moje ptačí roky*. Tam jsem se musel vracet až do roku 1948. Bez deníků by obě knížky ztratily svoji vypovídací hodnotu.

Nedávno mě deník dokonce zachránil před namáhavou a v mém věku už možná riskantní cestou na Slovensko. Loni mě napadlo, že

bych měl před smrtí ještě navštívit Osobitou, nádhernou strmou vápencovou horu v Roháčích, v Západních Tatrách. Vstup do této přírodní rezervace, už velepřísně chráněné, dnes prý střeží Horská služba a ochránáři. V červenci 1953 jsme, čtyři přátelé, po čtyři týdny tábořili v Zadní Látané dolině. Za celou tu dobu dolinou neprošel jediný turista. Jedenkrát jen bača Ján Húja, který přišel obhlédnout svoji horní salaš. Po 68 letech jsem otevřel svoje staré zápisy a ke svému velikému překvapení jsem se dočetl, že 17. července 1953 jsem na Osobitou již vystoupil. Deník mě tak zachránil před namáhavou stařeckou poutí, která by nemusela dobře dopadnout. Dočetl jsem se, že na vrchol Osobité jsem tehdy vystoupal od Zverovky, téměř celý strmý vrchol hory – až na část zarostlou kosodřevinou – jsem obešel, spočítal tamní lindušky vodní (dnes se ti ptáci jmenují lindušky horské) a přes hřebeny a Rákoň jsem se zase vrátil do Látané doliny. Takže díky, deníku!

Mezi kojencem a batoletem, asi rok 1934.

2.

Davaj sjudá

Jaká je tvoje nejstarší vzpomínka z dětství?

Ta v deníku být nemůže, to bych si ho musel začít psát o tři roky dříve, v pěti letech. Váže se k začátku října 1938. Podpis Mnichovské dohody ukončil všeobecnou mobilizaci československé armády, která se bezpochyby vztahovala i na tatínka. Vybavuji si dlouhou předsíň našeho vinohradského bytu v Šafaříkově ulici (brzy bude přejmenována na Höflerovu). Ve dveřích stojí tatínek, odemknul si svým klíčem, na hlavě má kostkovanou placatou čepici zvanou bekovka, na sobě podobně kostkované kalhoty řečené pumpky a v ruce drží dřevěný hranatý vojenský kufrík. Kolem mě proběhne z kuchyně maminka, asi slyšela zvuk klíče v zámku, a s výkřikem radosti a štěstí skočí tatínkovi kolem krku. Tatínek stále drží kufrík a z očí mu tečou slzy. Pláče i maminka. Štěstím. Já tiše stojím, dívám se. Do začátku druhé světové války zbývá necelý rok.

Kdesi v podvědomí mám uloženu ještě starší vzpomínku. Ale možná jsem si ji zapamatoval až dodatečně podle vyprávění rodičů. Jistotu nemám. První obraz: Stojím s babičkou v nevelkém krámku zvaném koloniál v holešovické ulici U Uranie. Krásně to tam voní. Na sobě mám zimní kabátek a čepičku. Babička bydlela hned za rohem a asi mě s sebou vzala na nákup. K babičce jsme často chodili na návštěvu, ostatně do sousední uličky U Parního mlýna mě prý přinesli z porodnice; nějaký rok jsme tam bydleli, na to asi ale nepamatuji. Druhý obraz: Vidím v tom krámu obrovské kolo, větší než já,

s držadlem na otáčení. Dnes již v krámech nevidaný mlýn na mák. Obraz třetí, který splývá se čtvrtým: Otáčím tím obrovským kolem (jde to snadno a líbí se mi to) a prstíček druhé ruky mám položený na krásně lesklých, naolejovaných zoubcích kola toho mlýnu. Pak vidím, jak babička ten prstík spěšně ovazuje kapesníkem, kapesník je červený krví a fialový olejem; na bolest si nepamatuji. Asi jsem plakal, protože (obraz pátý a poslední) se nade mnou sklánějí všechny ženy v obchodě, hladí mě a do pusy dávají bonbón. Dál to znám jen z vyprávění: Babička se před maminkou pokoušela moje zranění zlehčit, kapesník z prstu ani nechtěla sundat, ale maminka se nedala a pod kapesníkem prý našla rozdrcený poslední článek i s rozdrceným nehtem. Na doktora se nepamatuji, ale prsty na obou rukou mám v pořádku, takže babička nakonec přece jen možná měla pravdu. Mohlo to být tak tři roky před válkou.

Nemůžu se pochopitelně nezeptat na tvé rodiče.

Narodil jsem se patnáct let po konci první Velké války. Maminka byla veselá, pohledná, zručná a rázná žena, která vyrostla u vltavského přístavu v pražských Holešovicích, tatínek byl vážný muž, který z rodné Plzně přišel do Prahy za zaměstnáním. Byl úředníkem, uměl několik jazyků, hrál na piano a zpíval ve sboru. Rozdílné geny rodičů se ve mně svářejí dodnes, někdy k mému prospěchu, jindy ne: mamčin bratr strýc Jiří si sám postavil srub i s nábytkem v údolí Kačáku, tatínek neuměl vyměnit ani prasklou žárovku, to u nás dělala maminka. K Vánocům jsem od maminky dostával ponožky a trenýrky, od tatínka knížky. Manželství mých rodičů bylo snad až vzorné: nikdy jsem je neslyšel o cokoli se hádat nebo přít. Snad jediným svědectvím případných, mně neznámých výměn názorů mezi nimi mohly být škusánky s mákem. To bylo jediné jídlo, které tatínek neměl rád, a kdykoli se objevily – jednou dvakrát do roka – na stole, mohly být považovány za mamčin manželský trest. Ale jisté to vůbec není. Neslušné výrazy (o sprostých ani nemluvě) se netrpěly, za ty jsem

býval otcem bit, nejvíc ale za to, když jsem byl v pubertě občas k matce drzý. Dnes cítím za ony dávné nářezy vděčnost.

Vyrůstal jsi za války a v době dalších zásadních dějů. Byla pro tebe tehdy příroda, asi spíš podvědomě, místem, kam se před nejistotami vnějšího světa ukrýt?

Tehdy jsem s přírodou ještě neměl mnoho společného. Snad jen o školních prázdninách. Naše rodina roky trávila celé dva letní měsíce v ubytovacím hostinci pana Pivoňky v Leděčku nad Sázavou. Dopoledne jsme chodili do lesa na houby, odpoledne jsem chytal na lískový prut rybky pod jezem. Většinou hrouzky, zvané v Posázaví řízci, občas tlouště nebo plotice. Na háček jsem pro ně napichoval larvy chrostíků nebo jepic, které hojně žily pod říčními kameny. Potud dětská příroda.

Tím, že nacisté udělali v roce 1939 ze zbytku předválečného Československa tzv. Protektorát Čechy a Morava (latinsky protector znamená ochránce, či dokonce podporovatel nebo příznivec), doléhaly sem válečné události zprvu jen relativně mírně. Němci české země chránili jako pro ně důležitou průmyslovou „zbrojní velmoc“ a bezpochyby počítali s tím, že je jako dávnou součást bývalé Svaté říše římské národa německého po vyhrané válce a následném Endlösung, „konečném řešení české otázky“, zcela germanizují a začlení do Velkoněmecké říše.

Nepamatuji se, že bychom za války trpěli hlady, ale přesto mě oněch šest válečných let nadosmrti naučilo skromnosti, vážit si i krajíce tvrdého chleba, nic nevyhazovat. Vybavuji si i žertovné – možná až z dnešního hlediska – příhody. Na začátku jara 1945 maminka někde zázračně sehnala velevzácnou rýži (možná ještě z něčích předválečných zásob) a od řezníka z Leděčka přivezla tajně (na nádražích hlídali vojáci wehrmachtu, aby cestující nepašovali jídlo) vepřové ledvinky. Při vaření nedělního oběda nádherně voněly. Když bylo maso i rýže téměř uvařené, ozvaly se sirény ohlašující nebezpečí leteckého náletu. Popadli jsme kufrы, které povinně musely stát v předsíni se jmény

a adresami obyvatel, a pádili do domovního krytu. Po hodině byl poplach sirénami odvolán, spojenecká letadla asi bombardovala kdesi v Německu. Vrátili jsme se ze sklepa do třetího patra a z bytu se valil dým. Rýže i ledvinky byly úplně spálené, maminka nevypnula sporák. Zčernal nám svět.

Naštěstí maminka uvařila jen polovinu rýže a ledvinek. Za týden došlo na zbytek. Opět nádherná vůně a opět polední sirény. Tentokrát ale ječely marně. Usedli jsme ke stolu a posvátně pomalu jedli převzácný oběd. Snad jsem ani neměl strach z bomb, ostatně i tehdy spadly kamsi na Německo a ne na Prahu. Bohu díky.

Poslední válečný rok přituhovalo i v Čechách. Jednou jsme jeli za tatínkem do Rakovníka, kde firma, v níž pracoval, měla pobočku. Vlak jel mezi poli. Náhle jsme uslyšeli řev leteckých motorů. Věděli jsme, co to znamená. Těsně nad vlakem přeletěly anglické stíhačky, jejich cílem byla parní lokomotiva. Při prvním přeletu tito hloubkaři, jak se jim říkalo, s ohledem na cestující ještě nestříleli. Vlak zastavil, všichni jsme vyskákali a zalehli na blízkém poli. Stíhačky se otočily, znovu nalétly, ozvaly se kulomety. Mířily přesně, z lokomotivy se vyvalila pára, bylo po boji. Jak jsme se tehdy dostali do Rakovníka, se už nepamatuji.

Jak vypadala protektorátní škola? Jaký jsi byl žák? Přetrvala z té doby nějaká přátelství?

Myslím, že jsem byl běžným, průměrným žákem. Na matematiku a fyziku spíš horším. Tehdejší a dnešní škola se samozřejmě nedá ani v nejmenší srovnávat. Do první třídy jsem nastoupil v roce 1940, škola to byla chlapecká, holčičky chodily do jiné budovy v jiné ulici. Když dnes vidím, třeba v televizi, jak ve třídě stojí před každým školáčkem počítač a ta šestiletá dívka s ním již umějí zacházet, zdá se mi skoro nemožné, že my jsme se v první třídě učili ještě psát jakousi bílou tyčkou na černé břidličné tabulky! Jako za Marie Terezie. U tabulky byla houbička, písmena se smazala, a napsala další, snad již

úhlednější. Na tabulku jsme, myslím, psali jen v první třídě, bezpochyby proto, aby se ušetřil papír a sešity, patrně i pera a inkoust.

Školní lavice, zvané škamny, se opravdu podobaly těm dávným, tereziánským. Byly bez výjimky v celé škole stejné, pro dva žáky. Společné bylo dřevěné sedadlo a opěradlo i mírně skloněná společná psací deska se dvěma kalamáři na inkoust a s rýhou na odkládání dřevěné násadky s ocelovým vyndavacím perem. Pod deskou byl otevřený prostor pro sešity, aktovku, jakýsi dvojšuplík bez dvířek. Všechno v jednom, od sebe neoddělitelné. Sedět bylo nutné zpříma, s rukama za zády se opírat o opěradlo, na to učitel dbal.

Celou obecnou školu jsem seděl s Otou Shrbeným, bydlel asi ob pět domů ve stejné ulici jako já. S ním jsem se chlapecky kamarádil a často k nim chodil. Jeho tatínek měl v bytě dílnu, pracoval tam se dvěma dělníky a na dveřích měl ozdobně napsáno gilošer. Nevěděl jsem, co to znamená, a nevím to vlastně dodnes. Myslím, že pomocí jemných strojů něco jemně ryl do kovů, vonělo to u nich olejem a kovovými šponami.

Gymnázium už bylo koedukované.

Za války byla školní docházka v obecné škole zkrácena z pěti let na čtyři roky. Do reálného gymnázia (tehdy gymnasia) v Ječné ulici jsem proto nastoupil po přijímací zkoušce již v září 1944. Ano, na gymnáziu už s námi do třídy chodily i holky. Myslím, že se tehdy i jinak známkovalo, nejhorší známka nebyla pětka, ale šestka. Tou oznámkoval pan profesor Pok v hodině kreslení moji kresbu tramvaje. Nejsem obdařen schopností cokoli nakreslit. Umím jenom obrysové nakreslit houbu, rybu a kočku. Jimi jsem později barevně vyzdobil sádku své mladší dceři, když si ve dvou letech zlomila nožičku. Líbilo se jí to, ráda si rybu, kočičku i houbu prohlížela, určitě by mně nedala šestku.

Do gymnázia v Ječné ulici jsem chodil čtyři roky, pak se z nějakého důvodu musela celá škola přesunout do Londýnské ulice. Tam jsem to měl z domova o trochu blíž a tam jsem také v létě 1952 maturoval.

Bylo nařízeno zkoušku absolvovat v modré svazácké košili. V časech tuhého, tehdy ještě krvavého komunismu, museli být všichni studenti povinně členy Československého svazu mládeže. Modrou košili s odznakem ČSM měl ovšem jen jediný žák z celé třídy. Nezbyvalo než si ji půjčovat. Na převlékání zbývalo vždy jen pár desítek vteřin. Maturovalo se podle abecedy. Když se od zkoušky na školní chodbu vrátila krásná a urostlá Jitka Nečasová, rychle si svlékla a podala mi horkou, mokrou košili, která nádherně voněla jejím potem. Navlékl jsem si ji na holé tělo a téměř omámen a u zcela jiných myšlenek jsem předstoupil před maturitní komisi. Z ruštiny a matematiky jsem dostal trojku, z češtiny dvojku a z výběrového dějepisu jedničku. Pana profesora Fialu, který nás v oktávě učil přírodopis, mrzelo, že jsem nematuroval (dnes už nevím proč) z jeho předmětu a zvolil si právě dějepis. Tak takhle se ze mě jednoho letního, horkého a voňavého dne stal maturus, dospělý, zralý člověk.

To bezpochyby. Než se tak stalo, válka skončila. Válečné letní prázdniny jsi pravidelně trávil v Ledečku, ale v pětáctýřicátém jste tam byli už v květnu. Vítal jsi Rudou armádu?

Lidí, kteří to podivuhodné léto pamatují, ubývá. Pokusím se to vylíčit, ostatně už jsem to, myslím, někomu vyprávěl. Konec války jsme skutečně prožili v Ledečku nad Sázavou v hostinci pana Pivoňky, hoteliéra, řezníka a uzenáře. V té nevelké obci, rozložené po obou březích Sázavy, kam vedla jediná sjízdná cesta, jsme prázdniny trávili již od předválečných dob. Od začátku července do konce srpna. Maminka, mladší sestra a já. Tatínek také, ale ten jen po tři týdny své dovolené, pak za námi dojížděl z Prahy vlakem. Když se fronta blížila do Čech, odjeli jsme na Sázavu již zjara, tatínek myslel, že tam bude bezpečněji než v Praze. A také bylo. Sám zůstal doma, a tak sice viděl, jak na pražských lucernách při květnové revoluci visí oběšení esesáci (záviděl jsem mu to), ale zase přišel o to, jak do Posázaví dorazila ruská armáda. Až do Ledečka nedojela, vždyť z té titěrné poříční vsi

nikam dál už cesta nevedla, a tak jsem za ní musel vybíhat lesem až nahoru, vysoko nad údolí.

Tam, po prašné cestě z Ratají přes Talmberk, hrčela kamsi k západu středověká armáda, už nikdy takovou neuvidím. Na tarantasech, bryčkách taženými koňmi, se kymácely skříně a zrcadla, stoly a velocipedy, uloupené vojáky po východní Evropě. Občas bylo za bryčku přivázáno i dělo nebo polní kuchyně, ale nábytek převažoval, kdo ví, jestli ho v pořádku dovezli až domů, do své daleké stepní země. Z tarantasů se vesele zubili vojáci, pot jim ve vedru kapal na zaprášené zakrvácené obvazy, ale zpívali si. I koně toho zvláštního kořistního trénu vesele klusali, i oni věděli: Válka skončila! Občas jel mezi bryčkami na koni jezdec a po boku měl šavli, kozáckou šavli! Stál jsem u cesty, mával vojákům a z očí mně tekly slzy štěstí. Jezdec mně zasalutoval a cosi radostně vykřikl neznámou měkkou řečí. „Vajná kapút!“ Přehršeli, navždy zmizeli.

To zrovna nevypadá na neporazitelnou armádu.

Jako chlapec jsem nic jako slabosti té armády nevnímal. Viděl a slyšel jsem vojáky i pochodovat, tehdy zpívali píseň začínající slovy: „Vstavaj, strana agrómnaja, vstavaj na směrtnyj boj.“ Poslouchal jsem, jak jejich krok duní a jejich hlasy hřmí a cítil při tom mrazení v zádech. Strach. Vojáci měli špinavé, zakrvácené a zmačkané uniformy, páchli jako zvířata, ale z jejich kroků a hlasů šla hrůza a odhodlání zemřít. Jako by odněkud z nekonečných stepí přicházela do Evropy nezastavitelná smrt, neodvratitelný osud, síla, která všechno smete. Bylo to ve své strašlivosti povznášející, víc se k tomu nedá říci a ani tenhle pocit již nikdy v životě nezažiji.

Vlastně přece jen se dá ještě něco říci: Viděl jsem pochodovat i mnohem krásnější armádu. Americkou! Ve stejném roce jako ruskou. I vzpomínka na ni je proto stejně dětská.

Hned v létě pětáctýřicátého roku mě tatínek vzal do Plzně, abych viděl a zapamatoval si Američany. V Plzni se narodil a celou válku jsme tam jezdili za babičkou a za tetami. Do Ledeska jsem se z Plzně

vrátil s nádhernými věcmi: pletenou americkou čepičkou, vojenskou baterkou, moskytiérou a s pilulkami, které udělaly i z té nejšpinavější vody vodu pitnou! To všechno mi dal voják, který chodil za jednou z mých mladých tet. Když byl u ní, stál před jejím domem jeep, stroj, který jsem miloval.

A jednou tou ulicí mé tety šla armáda, byla slyšet už z dálky, zdola od řeky. Vojáci pochodovali z města k Lochotínu a byli překrásní! Šli v širokých rozestupech od chodníku k chodníku po celé šíři Karlovarské třídy. Lesklé polobotky klapaly o dláždění, knoflíky zářily a puký nažehlených uniforem rozrážely svým ostrým vzduch. Vojáci byli mladí, růžoví, vymydlení a – voněli! Šli zvesela, nad hlavami jim vlála pestrá vlajka s hvězdami a pruhy a nataženýma rukama komíhali daleko před sebe i daleko za sebe. Lodičky a brigády měly posazené ke straně, líbili se sami sobě a líbili se i dívkám, které stály na chodníku, ulizovaly zmrzlinu a mávaly jim. Růžoví vojáci sice nezpívali, ale před nimi řízně šla vojenská kutálka, slunce se odráželo na vyleštěných nástrojích a vyšňoření hudebníci břeskně vyhrávali do pochodu *Pod hvězdnatým praporem*. Bylo to nádherné, hned bych s nimi pochodoval! Před kutálkou, úplně vpředu a pyšně jako páv, ducatě nakračoval a nohama švihal nejvyzdobenější z vojáků, barevnými šňůrami omotaný. V ruce měl dlouhou tyč s bambulí na konci a přehnanými pohyby jí potřásal nahoru a zase dolů, pěkně do kroku, do taktu. Bylo to krásné, jako by městem Plzní pochodovala k lochotínskému parku čirá radost, bohaté veselí a chlapecká bezstarostnost. A co z toho plyne? Vůbec nic. Je to jen pouhá dětská, již skoro snová vzpomínka.

Ze své „základny“ v Ledečku jsi měl přece jen blíž k soldátům armády Rudé.

Kde Rusové leželi posádkou, nevím, asi v nedalekých Ratajích. Vídal jsem je tam, když jsem do toho středověkého městečka chodíval pro háčky na ryby a také točit se na flaku, protiletadlovém dělu, které po Němcích zůstalo na nádvoří hned u otvoru v hradbách, jímž se do

Ratají vcházelo od mlýna Kuchelníku. Flak byl rozbitý, ale jeho otočné zařízení fungovalo. Točil jsem se na železném sedátku tak dlouho, až jsem zezelenal a pozvracel se.

Posádka k nám nepřijela, ale jednotliví ruští vojáci cestu z Ratají do blízkého Leděčka našli. Chytil jsem k večeru nad jezem Kuchelníkem plotice a zaslechl kroky. Otočil jsem se. Travou mezi vrbami a vodou šel pomalu starý voják a vedl koně. Nevojensky se loudali, nikam nespíchali, vanul z nich jakýsi smutek. Kůň se sklonil k řece a pil. Voják se na mě podíval a řekl: „U meňá tóže takoj málčik kak ty.“ Zároveň ukázal na koňský hřbet. Vytáhl jsem prut z vody a on mě vysadil do sedla, nikdy před tím jsem na koni neseseděl. Kůň zvolna šel rosnou trávou a voják ho vedl za uzdu. Stmívalo se, bylo ticho, nad hladinou ležela lehká mlha. Pak se ze skalnatých houštin vysoko nad řekou ozvaly z druhého břehu výstřely. Muž i kůň se zastavili. Samopal, který měl na prsou, obrátil voják kamsi na ratajskou stranu a vypálil přes řeku do lesů dávku, ale spíš jen ze zvyku, bez míření, unaveně, válka už skončila. Pak bylo znovu ticho.

S jedním vojákem to v Leděčku nedopadlo dobře. Byl různolící a světlovlasý, trochu opilý, úplně mladý. I jemu asi bylo v daleké zemi smutno. Tajně za tmy vylezl po žebříku na půdu statku sedláka Pivoňky, staršího bratra řezníka Pivoňky. Na patře, kam jsem za dne chodíval vdechovat letní vůně sena a koní, spávala statecká děvečka. Nevím, jak se o tom dozvěděli, možná že dívka volala o pomoc, ale ještě v noci přijeli jiní ruští vojáci, vyvlekli mladíčka ze statku a za vesnicí ho zastřelili.

Nejen děvečkám, i pražským „dámám“, které jako my trávily letní dovolenou u Pivoňků, hrozilo toho horkého léta jakési mně neznámé nebezpečí. Jednoho srpnového dne přišlo do hostince pana Pivoňky deset přio opilých ruských důstojníků a tehdy všechny „dámy“ i s mojí maminkou (bezpochyby na pokyn svých manželů) vyběhly z prosklené verandy a společně prchaly až za poslední ledečskou vilu pana architekta Kotrby, kde začínala pole. A nyní nelze necitovat ze *Starých pověstí českých* slova Aloise Jiráska o pronásledované královně, matce

krále Ječmínka: „Jen lán dozrávajícího ječmene stál u cesty, jenž svítil se bělavý v ourodě bohatých klasů, v záblescích nesčetných vousin. Klasy se rozhoupaly a nad nimi míhaly se zlaté ženské vlasy. Prchaly ječmenem, až pojednou v něm zmizely.“ Nemůže být krásnější vyličení toho, kam se ukryly pražské „dámy“ (v mých chlapeckých očích ovšem takřka stařeny, které již měly život za sebou, přestože mamince bylo tehdy teprve nádherných třicet pět roků), před ruskou soldateskou, se kterou – a to je nutno už dospěle zdůraznit – nebyla, zvlášť byli-li vojáci opilí, v tomto ohledu legrace. Dlouho ležely pronásledované, žádoucí srny ve zlatavém ječmeni, večer byl ostatně teplý. Teprve po odchodu vojáků si pro ně došli jejich už ne zcela strízliví manželé, kteří prožili v hostinci pana Pivoňky s důstojníky veselý večer.

Příběh jakoby z nějaké povídky Oty Pavla...

Poslední vzpomínka na onen podivuhodný pětáctýřicátý rok bude o jednom zvláštním rybolovu. Ruských vojáků tehdy přišlo do Ledečka šest. Pět vojinů v bagančatech a major. Do hostince pana Pivoňky tentokrát nemířili. Major bez jakéhokoli dovolování odstrčil od břehu pramici pana Husáka, ledečského převozníka, což si dosud nikdo nedovolil, na to byl pan Husák citlivý. Vojáci do pramice naskákali a jeden z nich se chopil bidla. Vlastně ještě na jednu věc se major přihlížejících pražských luftáků přece jen zeptal: „Nu vót, i rýba u vas jíst?“ Ale na jejich odpovědi mu nijak zvlášť nezáleželo, ani na ni nečekal, a vojin bidloval proti proudu k mlýnu Kuchelníku.

Zajímalo mě to, a také mně bylo divné, proč se starý pan Husák, který byl v Ledečku nejen převozníkem, ale i obávaným porybným, nepokusil svoji loď bránit. Loudal jsem se proto po břehu za pramicí. U protějšího pravého břehu se pod Kuchelníkem vléval do Sázavy mlýnský náhon. Často jsem tam, u špice ostrova, chytával z lodě tlouště, bylo to krásné místo s hlubokou vodou. Když tam pramice doplula, major ukázal rukou: „Davaj sjudá.“ Jeden z vojinů pro cosi sáhl do kapsy a hodil to do vody proti proudu, daleko od lodi. Ozval

se dutě tlumený výbuch. Vody vystříklo nad hladinu jen málo, byla tam hloubka. A už plavaly! Pomalu, běloučkými bříšky obrácené k nebi plavaly na hladině ryby, velké i malé, nikdy bych nevěřil, že jich tolik bydlí v řece Sázavě. Voda je snášela k pramici. Větší ryby vojáci obratně tahali do lodě, menší rybky nechali plavat dolů vodou. Vzdálenější ryby přitahovali k pramici dlouhým bidlem pana Husáka, obávaného rybářského strážce řeky Sázavy. Major opět cosi řekl a voják bidloval k levému břehu řeky, směrem ke mně. Tam byla mělčina, za nízké vody se nad hladinu nořily ploché hladké balvany. Často jsem do těch míst chodíval, za teplých světlých večerů tam hlasitě lovil menší rybky velký bolen. Obrovský bolen. Rád jsem se díval, jak tloukl na hladinu ozářenou posledními paprsky slunce, rybky nad ni vyskakovaly a za nimi vyskakoval i bolen. Toužil jsem ho ulovit, ale měl jsem jen ubohý bambusový prut s háčkem na konci třímetrové šňůry zvané tehdy imitace. Ale neulovili ho ani dospělí rybáři se štípanými pruty (v životě jsem už po ničem jiném netoužil tak silně jako po štípaném prutu s navijákem, ale tatínek mně ho nikdy nekoupil, asi měl strach, že by mně ho porybný pan Husák zabavil) a drahými navijáky. Celé roky házeli bohatší rybáři, kteří měli rybářské lístky, bolenovi před tlamu třpytky, mnoho jich o kameny utrhli, ale marně, chytrou rybu nepřelstili.

Vojáci dobidlovali až k mělčině, ale nevěděli o ní, kameny byly právě skryté pod vodou. „Sjudá!“ ukázal major podruhé. Voják hodil druhý granát. Tentokrát byl výbuch jasný a hlasitý a voda vystříkla deset metrů vysoko. A toho dne jsem viděl velkého bolena vyskočit z vody naposled. Jeho štíhlé tělo se neslo povětrím stále výš a na vrcholu granátového vodotrysku na něm zazářily paprsky slunce. Potom se stejně pomalu sneslo dolů, do sázavských vod.